

<https://doi.org/10.36719/2706-6185/41/84-88>

Pərvanə Qasımova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
aamrahli@mail.ru
<https://orcid.org/0000-01234-5657-8898>

Folklor janrlarının mövzusu

Xülasə

Folklorun həyatı məzmununu xalqın həyat gerçəklikləri təşkil etməkdədir. Yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, insan həyatı beşikdən məzara qədər folklorla əlaqəlidir. Bu əlaqə dolayı deyil, birbaşadır. Başqa deyilənlə, folklorun insan həyatındakı situasiyalarla sıx bağlıdır və onun üzvi bir hissəsidir. Beşik başında layla çalınır, məzar başında ağı deyilir; dünyaya gələn də, dünyadan gedən də oxşanır, əzizlənir. Həyatı və ölümü birləşdirən belə ümumilik, xalqın yaradıcılığında xalqın vəhdət fəlsəfəsi kimi seçilir.

Folklor mövzularını həyatdan almışdır. Daha doğrusu, folklor janrlarının mövzu əsası həyat hadisələri üzərində yaranmışdır. Əski mədəniyyətdə sıx-sıx ritual hərəkətlərini müşayiət edən folklor nümunələri tədricən ondan ayrılır, mərasim mənşəyindən qopduqdan sonra mərasim mənasını itirir. Amma yenə də əski təntənəsi ilə olmasa da, başlanğıcda bağlı olduğu həyat ritmlərinin müəyyən bir situasiyası ilə əlaqəsini kəsmədən yaşamağa davam edir. Bir qisim folklor nümunələri də artıq arxiv materialı kimi qorunur və ya muzey eksponatına çevrilərək sərgilənir. Məqalədə folklor qədim mədəniyyət göstəricisi kimi araşdırılaraq təhlilə cəlb edilir.

Açar sözlər: folklor, mədəniyyət, qədim, xalq, yaradıcılıq, janr, mövzu

Parvana Gasimova
Azerbaijan State Pedagogical University
aamrahli@mail.ru
<https://orcid.org/0000-01234-5657-8898>

The Subject of Folklore Genres

Abstract

The vital content of folklore is formed by the realities of people's lives. As mentioned above, human life is related to folklore from the cradle to the grave. This connection is not indirect, but direct. In other words, folklore is closely connected with situations in human life and is an organic part of it. A lullaby is played at the cradle, a lament is said at the grave; both those who come into the world and those who leave the world are caressed and cherished. Such a commonality that unites life and death stands out as the philosophy of unity of the people in the creativity of the people.

Folklore took its themes from life. More precisely, the thematic basis of folklore genres was formed on life events. Folklore examples that accompanied dense ritual actions in the old culture gradually separated from it, and after breaking away from their ceremonial origins, they lost their ceremonial meaning. But still, although not with their old solemnity, they continue to live without severing their connection with a certain situation of the rhythms of life with which they were initially connected. Some folklore examples are now preserved as archive material or are exhibited as museum exhibits. The article examines and analyzes folklore as an indicator of ancient culture.

Keywords: folklore, culture, ancient, people, creativity, genre, theme

Giriş

Folklorun ideya mahiyyətini xalqın Tanrıya, təbiətə, cəmiyyətə və insana olan münasibətlərinin məcmusu təşkil etməkdədir. Bu münasibətlərdə ictimai həyat hadisələri insanların zəngin həyat

təcrübəsi baxımından təcəssüm etdirilir. Belə zəngin həyat təcrübəsi tarixi hadisələri, ailə münasibətlərini, insanın mənəvi fəaliyyət xüsusiyyətini dərk etməyə, xalqa öz idealları uğrunda çalışmağa və mübarizə aparmağa yardım edir, yüksək əxlaqi keyfiyyətlər tərbiyə edir.

Tədqiqat

Folklor xalq həyatının mühüm məsələlərinin dərk olunmasına, onların doğru qavranılmasına yardım edərək özündə tərəqqipərvər idealları, xalqın mücadiləsini, onların fəlsəfəsini, ictimai, dini və əxlaqi görüşlərini ifadə edir. Beləliklə, folklorlarda xalqın mənəvi həyatı bütün çalarları ilə əks olunur. Burada daha çox hadisələrin dəyərləndirilməsi və qəhrəmanların davranışı önəm daşımaqdadır. Folklor üçün personajların hərəkətlərinin aydın şəkildə müsbət və mənfi olaraq dəyərləndirilməsi xarakterikdir. Xalq yaradıcılığında qəhrəmanlar xalqın qəhrəman ideallarıdır. Mənfisi xalqın nəzərində ən mənfur olan insan, müsbəti isə müsbət qəhrəman idealıdır (Abbaslı, 2004, s. 686-706). Xalq qəhrəmanlığı haqqında bütün xəyal və təsəvvürlərini onun şəxsinə köçürür. Xalq qəhrəmanı yenilməzdir və onun həll edə bilməyəcəyi bir məsələ yoxdur. Xalq özünün bütün bilik və bacarığını, təcrübədə qazandığı biliklərini, xəyal və fantaziyalarını öz qəhrəmanını idealizə etmək üçün səfərbər edir və onu maksimum səviyyədə təqdim edir. Əfsanədə “ölüm haqdır” hökmünün təsdiqi üçün İsgəndəri Zülmətə qədər aparır, nağılda çarəsizliyə çarə tapmaq üçün sehri almanı ağ divin bağından gətirir, dastanda Basat Oğuz elini xilas etmək üçün qeyri-adi qüvvəylə qarşılaşır, böyük bir bələnin simvolu olan Təpəgözü öldürür, Koroğlu gücsüzün intiqamını güclüdə qoymur, varlıdan alır, yoxsula paylayır, xalqın ədalət idealını xalq təsəvvürünə görə gerçəkləşdirir. Xalq öz düşüncəsinə görə sosial harmoniyanı təmin etməyin yollarını real vasitələrlə tapa bilməyənədə, möcüzəli və ya sehri vasitələrdən istifadə edərək məqsədinə çatır. Bütün hallarda məsələ mənəvi səviyyədə həll olunur. Gerçəklikdə çözümlü çətin olan problem folklorlarda öz asan həllini tapır. Çünki burada xalqın xəyal gücünün tam potensialı səfərbər olunmuş və işlək vəziyyətə gətirilmişdir (Akalin, 2005, s. 290).

Folklorun xəlqiliyi folklorun sosial təbiəti və ideya məzmun xüsusiyyətlərindən bəhs etdiyimiz yerdə göstərilmişdir.

Buraya onu əlavə edək ki, folklorun xəlqiliyinin əsası onun mahiyyətə tərəqqipərvər ideya daşmasıdır. Folklorlarda müxtəlif şəkildə təzahür edən xəlqilik onun məzmun və forma xüsusiyyətlərini və hətta əsərin yaradılması prosesinin özünü və xalq içində mövcudluğu xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir. Buraya xəlqi bir nikbinlik də əlavə edilməlidir ki, o da xalq ruhunun ayrılmaz hissəsi kimi folklorlarda və folklor vasitəsilə xalqın ruhi tarazlığını, psixoloji komfortu və mənəvi harmoniyanı təmin edir.

Kollektiv yaradıcılıq hadisəsi olması folklorun əsas xüsusiyyətlərindən biridir. İlk öncə ona görə ki, folklorun yaranması, mənşəyi ibtidai mədəniyyət dövrünün kollektiv yaradıcılıq hadisəsi ilə əlaqəlidir. Yəni kollektivlik folklorun mənşəyində var. Mərasim mənşəli folklor da cəmiyyət üçün ümumi, ortağ yaradıcılıq hadisəsi kimi səciyyələnir. Bəzi primitiv yanaşmalarda olduğu kimi folklorun sinxron kollektiv yaradılış olaraq anlaşılması yanlışdır. Çünki folklorlarda kollektiv yaradılış prosesi diaxron hadisədir və zamanla baş verir. Folklor nümunələri ağızdan-ağıza keçir, cilalanır, yayılır. Bununla yanaşı bir sıra peşə, sənət sahələri ilə bağlı sosial qrupların yaradıcılığı da kollektiv xarakterlidir. Bu mənada folklorun yaranmasında və ya yenidən yaradılmasında kollektiv, müxtəlif sosial qruplar və ya xalq iştirak edir (Çobanoğlu, 2002, s. 54).

Ənənəvi yaradıcılıq hadisəsi olması da folklorun əsas səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biridir. Ənənəvilik folklor fasiləsizliyi hadisəsidir. Ənənəvilik təhkiyə olunan mətnin nisbi davamlılığı, ifanın və ifa xarakterinin dəyişmədən nəsilədən nəslə ötürülməsi, əsrlər ərzində yaranmış müəyyən süjeti və qəhrəmanları, forma və ifadə vasitələri olan əsərlərin saxlanmasıdır. Ənənəvilik də kollektiv yaradıcılıq kimi təkcə şifahi xalq yaradıcılığına aid deyil. O eyni zamanda digər xalq sənətlərinə (musiqi, rəqs, oyma sənəti, tikmə sənəti, toxuma sənəti və s.) də aiddir.

Ənənəvilik sosial-tarixi və mədəni əsasları vardır:

Birincisi, ibtidai icma mədəniyyətindəki birgə yaşayışla bağlı olmasıdır. İkincisi, xalq yaradıcılığında real gerçəkliyin əks olunması, folklor nümunələrinin insan aqlının və düşüncəsinin məhsulu olması ilə əlaqəlidir. Çünki eyni etnik-mədəni mühitdə yaşayış, düşüncə və dil ümumiliyi vardır. Bu da ənənəvilik yaranmasını şərtləndirir. Üçüncüsü, xalq yaradıcılığının özündə xalq

estetikasının prinsip və kateqoriyalarını ehtiva etməsidir. Başqa deyilə, xalqın bədii zövqü ənənəviləyin əsaslarından biri olaraq qəbul edilməkdədir. Çünki xalqın estetik zövqü əsrlər boyu formalaşır və əsrlər boyu da davam edir.

Dördüncüsü, folklorun xlaq tərəfindən kollektiv olaraq yaradılmasıdır. Belə nümunələrə atalar sözləri, bayatılar, əfsanələr, nağıllar və digər anonim xalq yaradıcılığı janrları daxildir. Bu nümunələr kollektiv yaradıldığı üçün, kollektiv olaraq da yaşadılır. Beləliklə, ənənəvilik təmin edilmiş olur. Beşincisi, folklorun şifahiliyi ilə bağlıdır. Şifahi mədəniyyət xalq yaradıcılığı nümunələrinin nəsilə nəsilə keçməsinin yollarını tənzimləyir. Belə ki, xüsusi söyləyici tipləri, boy söyləyiciləri-ozanlar, dastan söyləyiciləri-aşıqlar, nağıl söyləyiciləri-naqallar, rəvayət söyləyiciləri-rəvilər, ağı söyləyiciləri-ağıçılar və s. olmuşdur ki, bunlar xalq yaradıcılığı nümunələrini öz yaddaşlarında maksimum dərəcədə mühafizə etmiş və onları söyləyərək yayılmasını və ötürülməsini təmin etmişlər. Ənənəviləyin təmin olunmasında peşəkar folklor söyləyicilərinin rolu böyük olmuşdur (Gökdemir, 2003, s. 89).

Filologiyada, xüsusilə də, linqvistikada bu tipli dəyişkənliyə relevantlıq deyilir. Folklorşünaslıqda isə bu dəyişkənlik variantlılıq kimi səciyyəlandırılə bilər. Ənənəvilik folklorun fasiləsizliyi və söyləmənin sabitliyi kimi anlaşılırsa, dəyişkənlik buna əks olan bir proses kimi dəyərləndirilə bilər. Amma, dəyişkənlik və sabitlik, ya da onları modelləşdirən mədəniyyət qanunauyğuluqları vahid bir sistem təşkil etməkdədir. Fasiləsiz davam edən ənənəvilik, fasiləsiz davam edən dəyişkənliklə ayrılmaz şəkildə fəaliyyət göstərir. Dəyişkənlik müxtəlif səviyyəli variantlar törədə bilər. Ənənəvilik də mühtdən, məkandan, zamandan və şəraitdən asılı olaraq müəyyən dəyişikliklərlə qarşılaşa bilər. Bu zaman mövcud ənənəni bilən peşəkar söyləyici tipləri dəyişkənliyin ciddi dərəcəyə qədər getməsinə mane olur, onu öz ənənəvi məcrasına qaytarırlar. İstər müxtəlif dərəcəli relevantlıqda, istərsə də qeyri- mütəşəkkil mühafizə olunmuş ənənəvilikdə sabit olan invariant struktur saxlanılır. Variantlaşma prosesində isə mövcud motivlər və söyləyici yaddaşının həcmi və improvizasiya imkanları ciddi rol oynayır. Amma bütün hallarda ənənəvi mətnin kod, məlumat və sxem səviyyələrindən biri saxlanılır və ənənə ilə əlaqəsini əldən vermir (Əfəndiyev, 1992).

Folklorun səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri də anonimlikdir. Bu xüsusiyyət folklorun bir çox janrlama aiddir. Amma, folklor nümunələrinin müəllifinin olub-olmaması mənasında onları iki yerə ayırmaq zərurəti yaranır. Xalq yaradıcılığının əksər nümunələri anonimdir. Onların müəllifi xalqdır. Ona görə də Azərbaycan xalq yaradıcılığı, Azərbaycan xalq mahnıları, Azərbaycan xalq musiqisi, Azərbaycan xalq rəqsləri və s. deyilir. Xüsusilə, orta əsrlərdə yaranmış aşiq yaradıcılığı nümunələrinin hamısını anonim hesab etmək olmaz. Amma, bu xüsusiyyət aşiq yaradıcılığını şifahi mədəniyyət hadisəsi olmaqdan məhrum etmir və onu folklor mədəniyyətinin hüduqlarından kənara çıxarmır. Çünki, ənənəvilik, şifahilik, kollektivlik, variantlılıq və ya dəyişkənlik kimi xüsusiyyətlər aşiq sənətində də müxtəlif səviyyələrdə müşahidə olunur (Xəlil, 2006).

Folklorun bədii sistemi ilk öncə onun janrları ilə xarakterizə olunur. Çünki bu janrların hər birini xalq yaradıb və onlar folklorun bədii sisteminin əsas strukturunu təşkil etməkdədir. Atalar sözü, əfsanə, bayatı, nağıl, dastan, epik və lirik mətnlərin geniş şəbəkəsi bu sistemin nə qədər mürəkkəb və mütəşəkkil olduğunu göstərməkdədir. Bu janrların bir çoxu yazılı ədəbiyyatda yoxdur. Yazılı ədəbiyyat bu janrlardan bəzilərinə örnək götürərək onun qəlibləri üzərində əsrlər yaratmışdır. Buraya əfsanə, nağıl, dastan kimi janrlar daxildir. Bayatı şeiri üstündə şeir yazan şairlər də vardır. Əlbəttə, burada istifadə olunan qəliblər, modellər, bədii sistem xalq yaradıcılığına məxsusdur. Ənənəvi qəlibdə olan mətnin içindəki sözlər isə dəyişə bilər (Dorson, 1988, s. 56).

Folklorun bədii sistemində obrazların, motivlərin və süjetlərin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. İlk öncə, burada bədii kompozisiya vahidləri və mətnin struktur elementləri sabitdir və ənənəvidir. Folklor mətnin morfologiyasında formullaşmış strukturlar iştirak edir. Onlar bir-biri ilə zəncirlənmiş şəkildədir, formullar mətnədə təkrarlanır, xəyali ünsürlər geniş işlənir, sehrlə və möcüzəli vasitələrdən istifadə olunur, motivlər və süjetlər ənənəvidir. Buraya folklor mətnlərinin şifahi yaranması, şifahi yaşaması, şifahi yayılması və ötürülməsi də əlavə edilməlidir. Çünki folklorun bədii sistemində şifahiliyin də yeri vardır. Belə ki, mətnədəki sabit və təkrarlanan formullar şifahiliyin göstəricisidir ki, uzun zaman boyunca mətnin sxemini formalaşdırmışdır.

Folklorun ictimai dəyəri onun idraki, ideya-tərbiyəvi və estetik əhəmiyyətindən ibarətdir. Xalq yaradıcılığının ictimai dəyərini təşkil edən idrak, ideya-tərbiyəvilik və estetik cəhətlər bir-biri ilə sıx şəkildə bağlıdır.

Folklorun idraki əhəmiyyəti hər şeydən öncə real həyat hadisələrinin, xalqın həyat tərzinin xüsusiyyətlərini əks etdirməsində təzahür edir. Sənətdə əks etdirilən həyat həqiqəti ictimai münasibətlər, xalqın əmək və məişəti, yüksək əxlaqi keyfiyyətlər, ölkənin təbiəti və s. haqqında zəngin bilik verir.

Folklorun idraki əhəmiyyətini folklor əsərlərindəki obraz, motiv və süjetlərin insan xarakterlərini, həyat hadisələrini geniş ümumiləşdirməsi və tipikləşdirməsi daha da artırır. Folklorun müxtəlif janrlarının hər biri öz təyinatına uyğun olaraq xalqın həyatında önəmli olan bir mühüm məsələni modelləşdirir. Layla, yatızdırılan uşağa da, layla çalan anaya da ruhi-psixoloji və mənəvi rahatlıq gətirir. Bayatı ayrılıq və həsrət hissini rahatladır, duyğuları səfərbər edərək ağırlı bir mərhələyə keçməsinin qarşısını alır (Boratav, 1973, s. 240-242).

Folklor obrazları çox ümumi və çox tipikdir. Amma bu ümumilik mücərrədlik yaratmadığı kimi, tipiklik də çox fərdilik formalaşdırmağa xidmət etmir. Folklordakı ümumi və tipik obraz xalqın öz obrazıdır. Həmin obrazda xalqın hər bir nümayəndəsinin xüsusiyyəti ümumiləşdirilmiş və tipik bir obraza çevrilmişdir. Buradakı insan obrazlarının içərisində yaxşı və pis insanlar var, müsbət və mənfi qəhrəmanlar var. Sehrli personajlar və möcüzəli vasitələr də mənfi-müsbət qütblərinə ayrılırlar. Bu binar oppozisiya (ziddiyət cütü) mifdə kaos-kosmos, ritulda profan-sakral, folklorlarda isə mənfi-müsbət münasibətləri modelində özünü göstərir (Abbaslı, 2009, s. 78).

Folklorlarda xalq obrazı əsas və vahid obrazdır. Folklor personajları, insanlar, heyvanlar, quşlar, ağaclar və başqa təbiət hadisələri və digər vasitələr hamısı xalq obrazının tamlığına xidmət edən ünsürlərdir. Xalq obrazı sintaqmatik və paradiqmatik münasibətlər sistemində aydınlaşdırıla və dərk oluna bilər.

Folklorun epik əsərlərində görünən əsas qəhrəmanlar (şah, şahzadə, vəzir, vəkil, cəllad, bağban, ovçu, tacir, sənətkar, zərgər, kəndli, varlı, yoxsul, rəiyyət, qoca, qarı, gənc, qız, oğlan, ağıllı, səfeh, zirəng, tənbel, sadələvh, hiyləgər, zalım, mərhəmətli, ədalətli və s.) və qəhrəmana aid xüsusiyyətlər xalqın milli özünəməxsusuluğunu göstərən əsas əlamətlərdir və ya başqa deyilislə, milli mental xüsusiyyətləridir. Folklor əsərləri bütün sosial təbəqələri təcəssüm etdirir. Burada tam tarixi-mədəni epoxalar və laylar da öz əksini tapa bilər. Məsələn, Şah İsmayıl məhəbbət dastanının qəhrəmanı, Şah Abbas əfsanə və nağıl, Xoca Nəsrəddin lətifə qəhrəmanı olur. Bu qəhrəmanların folklorlara daxil olması, dövrün motivlənməsi elə həmin mətnlərin özündə izah olunur. Beləliklə, folklorlarda düşüncəni narahat edən izahsız bir məsələ qalmır. Ona görə də folklorlarda dərk olunan gerçəklik xalqın düşündüyü həqiqətdir. Xalqın xəyal gücünün maksimum imkanları ilə yaradılan sənətdəki həqiqət onun bütün arzu və istəklərinin həyata keçməsinin, nikbin nəticələrin alınmasının, xoşbəxt sonluğun, sosial harmoniyanın təmin olunmasının əsas ideya-mənəvi qaynağı kimi seçilir (Nəbiyev, 2002, s. 19-43).

Xalq yaradıcılığı mütərəqqi ideyalardan, vətənə məhəbbətdən, sülhsevərlikdən ilham alır. Onun yaranışında yalnız pozitiv, mütləq müsbət, maksimum optimist düşüncə iştirak edir. Bundan yaranan əsər də sevgi, gözəllik, nikbinlik, haqq və ədalətin qələbəsi ilə dolu olur.

Oğuz yurdu, Oğuz eli, Qazlıq dağı, Gökçə dəniz, Şirvan, Naxçıvan, Ağsu, Qarasu, Kür, Araz, Qarabağ, Aran, Qaradağ, Baba dağı, Şah dağı, Dəmirqapı Dərbənd və s. folklorlarda vətən obrazını, Azərbaycanın təbiətini əks etdirir. Bu da vətənə təbii gözəllik fəlsəfi mənası qazandırır və onun estetik dərkini təmin edir.

Folklor xalqın milli-mədəni görüşlərini, fəlsəfi baxışlarını, mənəvi dünyasını ifadə edir. Bütün bunlarda folklorun ideya-tərbiyəvi əhəmiyyəti aşkarlana bilər.

Nəticə

Folklorun estetik əhəmiyyəti ilk öncə onunla şərtlənir ki, o, dil, fikir və bədii düşüncənin əsasında xalqın yaratdığı mükəmməl bir söz sənətidir. Folklor xəyal, təxəyyül, fantaziya və simvolikadan sənətkarlıqla istifadə edərək gerçəkliyi dolay yolla motivləndirir və onu poetikləşdirir. Bu poetikləşdirmə, sənət yaratma prosesində əsas vəzifəni xalqın bədii zövqü yerinə yetirir. Yəni

xalqın bədii zövqü folklorun estetik ölçülərini müəyyənləşdirən və modelləşdirən əsas faktor rolunda çıxış edir. Folklor formaları əsrlərlə xalq sənətkarları tərəfindən cilalanıb və estetik ölçülərini sabitləşdirib. Ona görə də folklor estetik hissi, gözəllik hissini, dil, ritm və forma gözəlliyi duyğusunu inkişaf etdirir. Folklorun estetik gücü ədəbiyyat, musiqi, teatr və s. kimi sənət növlərinin inkişafında böyük əhəmiyyət daşıyır. Nizami kimi dahi şairin əsas əsərlərinin əsas qaynağı folklorlardır. Füzulinin yaradıcılığında folklorlardan yaradıcı şəkildə istifadə olunur və bu ədəbi ənənə şəklini alır və müasir dövrdə də davam edir. Müasir ədəbiyyatda Sabirin, Cəlilin, Cəfərin, Cavidin, Səmədin, Mir Cəlalin, Bəxtiyarın və başqa onlarla ədibin yaradıcılığında folklor elementləri, motivləri bu və ya başqa şəkildə işlənmişdir. Folklorun az və ya çox dərəcədə ədəbi əsərlərə daxil olması ilk öncə onları zəruri estetik minimumun əsas nüvəsi olan xalq ruhu ilə təmin etmiş olur. Çünki xalq ruhu folklorun hər bir zərrəsində var. Bu zərrələrdən ədəbi əsərdə istifadə olunduqca o əsərlər də xalq ruhunun zərrələri ilə zənginləşərək bir tərəfdən hazır estetik elementlər alır, digər tərəfdən də onları yazıçı düşüncəsi ilə açır, inkişaf imkanlarını aydınlaşdırır, əlavələr edir, yeni keyfiyyət qazandırır və yeni bir estetik aktı, bədii sənət faktını gerçəkləşdirir.

Ədəbiyyat

1. Abbaslı, İ. (2009). *Folklorşünaslıq. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi*. 6 cildə I cild. Elm.
2. Abbaslı, İ. (2004). *Folklorşünaslıq. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi*. 6 cildə I cild. Elm.
3. Akalın, S. (2005). *Alkışlar Kargışlar*. Çapar yayın evi.
4. Boratav, P. N. (1973). *Türk Elegiyalarının funksiyaları, mövzuları və formaları, Sinan İlli*.
5. Çobanoğlu, Ö. (2002). *Folklor nəzəriyyələri və tədqiqat üsulları tarixinə giriş*. Akçağ.
6. Dorson, M. Richard. (1988). *American Folklore*. The University of Chicago Press.
7. Əfəndiyev, P. (1992). *Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı* (dərslük).
8. Gökdemir Gönül. (2003). *Türk mifologiyasında*. And-And Kurumu.
9. Xəlil, A. (2006). *Əski türk savlarının semiotikası*. Səda.
10. Nəbiyev, A. (2002). *Azərbaycan xalq ədəbiyyatı* (dərslük). I hissə. Turan.

Daxil oldu: 20.09.2024

Baxışa göndərildi: 05.10.2024

Təsdiq edildi: 02.11.2024

Çap olundu: 30.11.2024